

дублювання тематики робіт, котрі претендують на науковість, а також усвідомлення істориками викликів, що постають перед дослідницькою спільнотою.

Андрій Криськов

КЛІШ А. Б. МІЖ ПОЛІТИКОЮ ТА РЕЛІГІЄЮ: СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: МОНОГРАФІЯ. ТЕРНОПІЛЬ: ОСАДЦА Ю.В., 2018.

У контексті формування сучасної політичної системи в Україні, важливе значення має вивчення досвіду формування політичних партій в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Традиційно у структурі українського політикуму Галичини зазначеного періоду виділяють п'ять основних українських політичних сил – Русько-українська радикальна партія, Українська соціал-демократична партія, Національно-демократична партія, Руська народна партія та, власне, Католицький русько-народний союз та інші політичні організації під проводом О. Барвінського («Руська громада», Християнсько-суспільний союз).

Робота складається із передмови, семи розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, а також переліку умовних скорочень.

Монографія охоплює широкий спектр історичних джерел різного походження, які А. Кліш виокремив у наступні групи: документи та матеріали органів державної влади, партійні документи, джерела особового походження (спогади, мемуари, автобіографії, епістолярій, записні книжки тощо), публіцистичні праці, періодика. Вагому частину джерельної бази дослідження склали неопубліковані документи і матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Державного архіву Львівської області, Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, архівних установ Варшави, Кракова та Перемишля. Слід підкреслити і широку джерельну базу рецензованої монографії, яка є цілком достатньою для виконання поставлених завдань.

А. Кліш чітко визначив методи дослідження. Автор використав інструментарій, притаманний не лише історичній науці, а й політології, етнодемографії, соціально-економічній географії, статистиці тощо. Він чітко виокремив основні дефініції роботи, зокрема «суспільно-християнський рух», «політичний католицизм», «консерватизм», «релігійний консерватизм», «клерикалізм», «християнська демократія», «християнський соціалізм», «політична партія», «політична організація», «політичний клуб», «інституалізація», «національне питання».

Прикметно, що А. Кліш показав формування українського суспільно-християнського руху в контексті розвитку аналогічних рухів у Австро-Угорській монархії. Зокрема, проаналізовано діяльність партій суспільно-християнського скерування у польських, хорватських, словенських та чеських землях. Також автор показав вплив папських енциклік «*Regum Novarum*» та «*Graves de communi*» на становлення зазначених рухів.

А. Кліш виводить передумови заснування партій суспільно-християнського скерування із середини ХІХ ст. та пов'язує це з діяльністю С. Качали. Проте, безумовно найбільш вплинула на виокремлення християнських суспільників з народовського табору т.зв. «нова ера» – спроба українсько-польського порозуміння 1890 р. за участі австрійського уряду та українських громадських діячів Наддніпрянщини.

У четвертому розділі проаналізовано організаційне становлення суспільно-християнського руху в Галичині. Зокрема, автор дослідив заснування Католицько-руського народного союзу, «Руської громади», Християнсько-суспільного союзу та їх пресового органу – часопису «Руслан». Автор зазначив, що у партіях суспільно-християнського скерування домінувало духовенство, проте ми не можемо назвати це середовище клерикальним, оскільки його ідеологію створювали, переважно, представники світської інтелігенції – О. Барвінський, А. Вахнянин, К. Студинський.

Окремо А. Кліш проаналізував регіональні особливості суспільно-християнського руху, зокрема діяльність Християнсько-політичного союзу, який виник наприкінці 1897 р. у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ). Його друкованим органом був часопис «*Związek Chrześcijański / Християнський союз*» під редакцією А. Дещаківського.

Значну вагу в галицькому політикумі займало вище духовенство. Слід зазначити, що автор, на нашу думку цілком слушно проаналізував діяльність як греко-католицьких так і римо-католицьких ієрархів.

Окремий розділ монографії присвячений ідейним засадам християнських суспільників. Автор зазначає, що християнським суспільникам вдалося доволі багато зробити для покращення соціально-економічного стану українського селянства у Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. Проте кардинально змінити ситуацію на користь українського селянства вони не змогли, оскільки у цьому процесі не були зацікавлені місцева польська влада. Культурно-освітні прагнення суспільно-

---

християнської течії мали різноплановий та глибинний характер. О. Барвінський, А. Вахнянин, К. Студинський та інші діячі внесли посильний внесок до заснування багатьох початкових й середніх навчальних закладів з українською мовою викладання. У питанні заснування українського університету вони були поміркованішими, вказуючи на першочерговість відкриття нових українських кафедр та підготовку молодих українських науковців.

Важливим є дослідження міжпартійних взаємин у Галичині досліджуваного періоду. Тому автор прослідкував взаємини християнських суспільників з національними демократами, соціал-демократами, радикалами, москвофілами, а також польськими політичними середовищами. Аналізуючи взаємини х соціал-демократами та радикалами, автор зазначив, що між ними загострювалися ідеологічні протиріччя, зокрема щодо ставлення до релігії та визначення її ролі у суспільному житті. Значною мірою вони відтворювали ті процеси, що відбувалися у Західній Європі, де відбувалося утвердження християнсько-демократичного руху на протигагу соціал-демократії. Соціалістичні й радикальні ідеї в українському середовищі несли в собі тенденцію секуляризації політичного простору Галичини. Християнські суспільники відстоювали провідну роль Церкви в суспільстві, вихованні молоді та вирішенні соціальних проблем. У Церкві вони хотіли знайти соціальну опору, щоб мати можливість зміцнити власне становище у Галичині.

Назагал, рецензована монографія дає змогу цілісно простежити за процесом становлення українського суспільно-християнського руху в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., основними напрямками його діяльності. Разом з тим, досліднику, на нашу думку, варто було б більше уваги приділити взаєминам християнських суспільників з вищим греко-католицьким духовенством, зокрема А. Шептицьким, детальніше проаналізувати соціальну базу зазначеного руху тощо. Проте це жодним чином не впливає на загальну позитивну оцінку монографічного дослідження.